

The Predictive Role of Protective Models and Controls among Family members, Peers, Classmates, and Neighbors in Deviant Behavior of Adolescents

Mojtaba Habibi Asgarabad^{*1}, Nikzad Ghanbari², Moloud Sivandian³, Haniyeh Mehdizadeh Hanjani⁴

- 1- Assistant Professor of Health Psychology, Department of Health Psychology, Behavioral Sciences and Mental Health, Tehran Institute of Psychiatry School, Iran.
- 2- PhD Candidate of Clinical Psychology, Department of Psychology and Education, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.
- 3- Master of Clinical Psychology, Department of Psychology, Farabi Campus of University of Tehran, Qom, Iran.
- 4- PhD Candidate of Counseling, Department of Counseling, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran.

***Corresponding Author:** Mojtaba Habibi Asgarabad, Department of Health Psychology, Iran University of Medical Sciences, Tehran, Iran.

Email: habibi.m@iums.ac.ir

Received: 19 January 2018

Accepted: 23 July 2018

Published: 23 November 2018

How to cite this article:

Habibi-Asgarabad M, Ghanbari N, Sivandian M, Mehdizadeh-Hanjani H. The Predictive Role of Protective Models and Controls among Family members, Peers, Classmates, and Neighbors in Deviant Behavior of Adolescents. *Salamat Ijtimai (Community Health)*. 2019; 6(1):44-52.
DOI: <http://doi.org/10.22037/ch.v6i1.19892>.

Abstract

Background and Objective: Family members, peers, classmates and neighbors play a crucial role in determining juvenile deviant behavior. Therefore, the purpose of this study was determining the predictive role of protective models and controls among family members, peers, classmates, and neighbors in deviant behavior of adolescents.

Materials and Methods: This study was of cross-sectional correlational design. Participants included 1847 female and male high school students of the 20 districts of Tehran in the academic year 2013-2014. Participants were selected via multi-stage cluster sampling. Data were collected via socio-mental protective and risk factors and behaviors scale. Data were analyzed using multiple regression analysis, stepwise method by SPSS-24 statistical software.

Results: The participants were 946 (51.2%) girl and 901 (8.48%) boy and the mean (SD) age of participants were 16 (1.2). Protective models and controls of peers ($P<0.001$), family members ($P<0.001$), classmates ($P<0.001$), and neighbors strongly predict deviant behavior in adolescents. In addition, there was no significant correlation between models protection of family and deviant behavior.

Conclusion: The study showed stronger role of peers, family members, classmates, and neighbors predict less deviant behavior in adolescents.

Keywords: Juvenile delinquency, Risk factors, Peer groups, School, Neighborhood.

Conflict of Interest: None of the authors has any conflict of interest to disclose.

Ethical publication statement: We confirm that we have read the Journal's position on issues involved in ethical publication and affirm that this report is consistent with those guidelines.

Ethical code: 600/1489.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

نقش الگوها و کنترل‌های محافظت‌کننده خانوادگی، همسالان، مدرسه و همسایگان در پیش‌بینی رفتارهای انحرافی در نوجوانان

مجتبی حبیبی عسگرآباد^{۱*}، نیکزاد قنبری^۲، مولود سیوندیان^۳، هانیه مهدی زاده هنجنی^۴

۱- استادیار روانشناسی سلامت، دانشکده علوم رفتاری و سلامت روان، انستیتو روانپزشکی تهران، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ایران.

۲- دانشجوی دکترای تخصصی روانشناسی بالینی، گروه روانشناسی بالینی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

۳- کارشناس ارشد روانشناسی بالینی، گروه روانشناسی، پردیس فارابی دانشگاه تهران، قم، ایران.

۴- دانشجوی دکترای مشاوره، گروه مشاوره، دانشگاه آزاد واحد تهران مرکز، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول: مجتبی حبیبی عسگرآباد، گروه روانشناسی سلامت، دانشکده علوم رفتاری و سلامت روان، انستیتو روانپزشکی تهران، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ایران.

Email: habibi.m@iums.ac.ir

تاریخ دریافت: دی ۱۳۹۶

تاریخ پذیرش: تیر ۱۳۹۷

چکیده

زمینه و هدف: خانواده، همسالان، مدرسه و همسایگان، همواره از مهم‌ترین موقعیت‌های اجتماعی مؤثر در رفتارهای انحرافی نوجوانان بوده‌اند. بنابراین، هدف پژوهش حاضر تعیین نقش الگوها و کنترل‌های محافظت‌کننده خانوادگی، همسالان، مدرسه و همسایگان در پیش‌بینی رفتارهای انحرافی در نوجوانان بود.

روش و مواد: روش بررسی حاضر مقطعی و از نوع همبستگی و جامعه آماری این پژوهش شامل همه دانش‌آموزان دختر و پسر مناطق ۲۰ گانه شهر تهران بود که در سال تحصیلی ۹۴-۱۳۹۳ در مقطع دبیرستان (متوسطه) مشغول به تحصیل بودند. تعداد نمونه ۱۸۴۷ نفر بود. نمونه‌گیری با توجه به گسترده بودن جامعه آماری به صورت خوشه‌ای چند مرحله‌ای اجرا شد و شرکت‌کنندگان در این پژوهش مقیاس عوامل و رفتارهای محافظت‌کننده و خطرناک‌سازی روانی اجتماعی را پر کردند. داده‌ها با استفاده از تحلیل رگرسیون چندگانه روش گام به گام و نرم‌افزار آماری SPSS-24 تحلیل شد.

یافته‌ها: شرکت‌کنندگان در مطالعه شامل ۹۴۶ (۵۱/۲٪) نفر دختر و ۹۰۱ (۴۸/۸٪) نفر پسر با میانگین (انحراف معیار) سنی (۱/۲) سال بودند. نتایج ضریب همبستگی پیرسون و تحلیلی رگرسیون چندگانه نشان داد الگوهای محافظت‌کننده همسالان ($P < 0/01$)، کنترل‌های محافظت‌کننده خانوادگی ($P < 0/01$)، کنترل‌های محافظت‌کننده همسالان ($P < 0/01$)، کنترل‌های محافظت‌کننده مدرسه ($P < 0/01$)، کنترل‌های محافظت‌کننده همسایه ($P < 0/01$) و الگوهای محافظت‌کننده خانوادگی ($P < 0/01$)، به ترتیب با قدرت بیشتری کاهش رفتار انحرافی در نوجوانان را پیش‌بینی می‌کنند. همچنین بین الگوی محافظت‌کننده خانواده و رفتارهای انحرافی همبستگی وجود نداشت.

نتیجه‌گیری: هر چه الگوهای محافظت‌کننده همسالان، کنترل‌های محافظت‌کننده خانوادگی، کنترل‌های محافظت‌کننده همسالان، کنترل‌های محافظت‌کننده مدرسه و کنترل‌های محافظت‌کننده همسایه، قوی‌تر باشد، وقوع رفتار انحرافی کمتر می‌شود.

واژگان کلیدی: رفتار انحرافی در نوجوانان، عوامل خطر، گروه همسالان، مدرسه، همسایگان.

مقدمه

در چند دهه اخیر پژوهش‌های بسیاری در رابطه با نقش عوامل خطر و محافظت‌کننده رفتارهای انحرافی در نوجوانان انجام شده است (۱ و ۲). هر ساله حدود دو میلیون نوجوان بازداشت می‌شوند که نمایانگر شیوع بالای رفتار انحرافی در نوجوانان و متعاقباً ضرر زیادی است که به جامعه وارد می‌سازد. رفتار انحرافی شامل رفتارهایی مثل دزدی، خشونت، فرار از مدرسه، تجاوز و مصرف مواد است که قانون آن‌ها را منع می‌کند (۳). رفتار انحرافی در نوجوانی، به ارتکاب جرم و یا انجام رفتار ضد اجتماعی قبل از هجده سالگی گفته می‌شود. بروز و شیوع رفتارهای انحرافی در نوجوانی و اوایل بزرگسالی، به طور قابل توجهی افزایش و از آن پس کاهش می‌یابد (۴). رفتار انحرافی در نوجوانان با سوءمصرف مواد، جنایت، اختلافات خانوادگی، سطوح پایین تر موفقیت تحصیلی و افزایش مرگ و میر (به علت خودکشی، دیگرکشی و سوءمصرف الکل) در بزرگسالی همراه است (۵).

عوامل فردی، خانوادگی و اجتماعی زیادی وجود دارد که احتمال انجام رفتارهای انحرافی را در نوجوانان افزایش می‌دهد (۶). از بین عوامل فردی کنترل خود پایین، تکانشی بودن، خلق و خو، عزت نفس پایین، افسردگی و همدلی پایین با رفتار انحرافی در نوجوانان مربوط است (۳) که این ویژگی‌ها منجر به ارتباط کمتر با والدین و تربیت سختگیرانه از جانب آنها می‌شود، همچنین این افراد موفقیت کمتری در مدرسه کسب می‌کنند، ارتباط ضعیف تری با معلمان دارند، به احتمال بیشتری از جانب دوستان طرد می‌شوند و به سمت همسالان بزهکار گرایش پیدا می‌کنند (۷). جدایی والدین از هم، مرگ والدین، خانواده‌های پرجمعیت، عدم کنترل کافی والدین بر رفتار فرزندان، انجام رفتارهای انحرافی توسط هر یک از اعضای خانواده، فقدان امنیت هیجانی و جسمانی، فقر و عدم شناخت کافی والدین از دوستان فرزندان از عوامل خانوادگی مؤثر بر رفتار انحرافی است که از بین آنها، نظارت کمتر والدین بر رفتار فرزندان به میزان بیشتری رفتار انحرافی در نوجوانان را پیش‌بینی می‌کند همچنین تنبیه فیزیکی پیش‌بینی‌کننده مهمی برای رفتار انحرافی است (۳). نبود کنترل و نظم کافی در مدرسه و انجام رفتارهای انحرافی توسط همسالان از عوامل مؤثر بر انجام رفتارهای انحرافی در مدرسه و همسالان هستند (۸)، همچنین فشار همسالان به انجام رفتارهای انحرافی، عدم نظارت والدین و همسایه‌ها و نرفتن نوجوانان به مدرسه همه از دیگر عواملی هستند که با رفتار انحرافی در نوجوانان ارتباط دارند (۹ و ۸).

Jessor در نظریه رفتار پر خطر خود عوامل فردی و اجتماعی را مطرح کرده است که منجر به انجام رفتارهای پرخطر یا رفتارهای جامعه‌پسند در نوجوانان می‌شوند (۱). الگوهایی که منجر به افزایش احتمال انجام رفتارهای جامعه‌پسند می‌شوند (الگوهای محافظت‌کننده) و کنترل فردی و اجتماعی در برابر وقوع رفتار پرخطر (کنترل‌های محافظت‌کننده فردی و اجتماعی)، از عوامل محافظت‌کننده در این نظریه هستند که به طور مستقیم باعث کاهش رفتارهای پرخطر در نوجوانان می‌شوند (۱). الگوهای محافظت‌کننده در دو حیطه والدین و همسالان، بررسی می‌شود و میزان مشارکت در گروه‌های اجتماعی، انجام فعالیت‌های بهنجار از نظر جامعه و توجه آنها را به رفتارهای مرتبط با سلامتی را مشخص می‌کند. کنترل‌های محافظت‌کننده در چهار موقعیت اجتماعی خانواده، همسالان، مدرسه و همسایگان بررسی می‌شود. شدت سختگیری والدین، میزان کنترل والدین بر نوجوانان، تنبیه فرزندان توسط والدین از کنترل‌های محافظت‌کننده خانواده، ادراک مورد تنبیه واقع شدن از طرف همسالان در صورت انجام رفتار انحرافی و ادراک میزان موافقت همسالان با انجام رفتارهای انحرافی، از کنترل‌های محافظت‌کننده مربوط به همسالان است. ادراک قوانین مدرسه در مورد انجام رفتارهای انحرافی و ادراک میزان مخالفت دانش‌آموزان درباره نقض قوانین مدرسه از کنترل‌های محافظت‌کننده مربوط به مدرسه و ادراک مخالفت همسایگان در رابطه با انجام رفتارهایی مثل دزدی، سیگار کشیدن و مشروب خوردن و ادراک تنبیه نوجوانانی که رفتارهای انحرافی انجام می‌دهند از جانب همسایگان نیز از کنترل‌های محافظت‌کننده مربوط به مدرسه و همسایگان می‌باشند (۱۰).

بر اساس پژوهش‌های پیشین (۱۱ و ۱۲) داشتن والدین سختگیر، عدم نظارت والدین بر رفتار فرزندان و خشونت در خانواده باعث افزایش رفتار انحرافی در نوجوانان می‌شود. رفتارهای والدین مثل میزان حمایت و کنترل و ارتباط با همسالانی که

رفتارهای انحرافی انجام می‌دهند دو مورد از مهم‌ترین مواردی هستند که رفتارهای انحرافی در نوجوانان را پیش‌بینی می‌کنند (۱ و ۱۳) که این موارد خود تحت تأثیر فرهنگ و محله‌ای است که افراد در آن زندگی می‌کنند. والدینی که بر فرزندان خود کنترل مستقیم دارند، بر رفتارشان نظارت دارند و در صورت انجام رفتارهای ناهنجار آنها را تنبیه می‌کنند، میزان رفتارهای انحرافی در فرزندان آنها کمتر است (۱۳)، همچنین زندگی در محله‌های با میزان ارتکاب جرم بالا و درآمد کمتر به احتمال بیشتری رفتار انحرافی در نوجوانان را به همراه دارد (۱۴). بودن در مدارس که قوانین مشخص و ثابتی در برابر رفتارهای ضداجتماعی دارند نیز باعث کاهش رفتار انحرافی در نوجوانان می‌شود (۱۵). پژوهش‌های بسیاری در رابطه با عوامل مربوط به رفتارهای انحرافی در نوجوانان انجام شده‌است که هر کدام جنبه‌ای از مؤلفه‌های مرتبط و تأثیرگذار بر رفتار انحرافی را مورد بررسی قرار داده‌اند. با این حال، بر اساس بررسی به عمل آمده، در زمینه الگوهایی که منجر به افزایش احتمال انجام رفتارهای جامعه‌پسند و عواملی که منجر به کنترل فردی و اجتماعی در برابر وقوع رفتار پرخطر در نوجوانان ایرانی می‌شوند، پژوهشی انجام نشده‌است. لذا هدف پژوهش حاضر تعیین نقش الگوها و کنترل‌های محافظت‌کننده فردی، همسالان و خانوادگی در پیش‌بینی رفتارهای انحرافی در نوجوانان بود.

روش و مواد

این پژوهش، یک پژوهش مقطعی و از نوع همبستگی بود جامعه آماری این پژوهش شامل همه دانش‌آموزان دختر و پسر مناطق ۲۰ گانه شهر تهران بود که در سال تحصیلی ۹۳-۱۳۹۴ در مقطع دبیرستان (متوسطه) مشغول به تحصیل بودند. تعداد جامعه بر اساس پرس و جو از مسئولان آموزش و پرورش حدود ۲۰۰ هزار نفر و تعداد نمونه ۱۸۴۷ نفر در نظر گرفته شد. نمونه‌گیری نظر به گسترده بودن جامعه آماری به صورت خوشه‌ای چند مرحله‌ای اجرا شد به این ترتیب که از مناطق ۲۰ گانه آموزش و پرورش شهر تهران ۵ منطقه، از هر منطقه ۴ یا ۵ دبیرستان و از هر دبیرستان چهار کلاس از پایه‌های مختلف بطور تصادفی انتخاب شدند و پرسشنامه‌ها در بین آنها توزیع و سپس جمع‌آوری شد. ملاک‌های ورود تحصیل در مقطع دبیرستان، مجرد بودن و قرار داشتن در دامنه سنی ۱۴ الی ۱۹ سال را شامل می‌شد. ملاک‌های خروج عدم تمایل به شرکت در پژوهش و پاسخدهی ناقص به سئوالات بود. برای افراد نمونه مورد بررسی توضیح مختصری در مورد موضوع و اهداف پژوهش داده‌شد. ملاحظات اخلاقی پژوهش به این شرح بود که به شرکت‌کنندگان اطمینان داده شد که تمام اطلاعات محرمانه هستند و آنها حق داشتند که در صورت عدم تمایل در این بررسی شرکت نکنند. به دانش‌آموزان گفته‌شد تمام اطلاعات برای امور پژوهشی مورد استفاده قرار خواهند گرفت و همچنین تأکید شد که ذکر نام آنها در پرسشنامه ضرورتی ندارد. سپس شرکت‌کنندگان در این پژوهش مقیاس عوامل و رفتارهای محافظت‌کننده و خطرساز روانی اجتماعی را پر کردند. ابزارهای مورد استفاده عبارت بودند از:

مقیاس عوامل و رفتارهای محافظت‌کننده و خطرساز روانی اجتماعی MPPFPRFB: مقیاس‌های عوامل و رفتارهای محافظت‌کننده و خطرساز روانی اجتماعی در زمینه رفتارهای پرخطر که توسط Jessor و همکاران در سال ۲۰۰۴ تهیه شده‌است (۱۰) این ابزار دارای ساختاری سلسله‌مراتبی است که دارای دو بخش عمده است. بخش اول، عوامل محافظ و سه قسمت ۱- الگوهای محافظ، ۲- کنترل‌های محافظ و ۳- حمایت‌های محافظ را شامل می‌شود که به ترتیب، آلفای کرونباخ خرده مقیاس آنها در نمونه آمریکایی، چینی و پژوهش حاضر آمده‌است. ۱- الگوهای محافظت‌کننده: چهار خرده‌آزمون دارد. خرده‌مقیاس‌های الگوهای والدین برای رفتار مرسوم با آلفای کرونباخ ۰/۵۸، ۰/۵۷، ۰/۶۰، الگوهای والدین برای رفتار سالم ۰/۷۷، ۰/۷۸، ۰/۵۳، الگوهای دوستان برای رفتار مرسوم ۰/۶۹، ۰/۷۴، ۰/۵۵ و الگوهای دوستان برای رفتار سالم ۰/۷۳، ۰/۶۷، ۰/۶۹، ۲- کنترل‌های محافظت‌کننده: کنترل‌های خانواده دارای آلفای کرونباخ به دست آمده در نمونه آمریکایی، چینی و بررسی حاضر به ترتیب ۰/۷۸، ۰/۷۳، ۰/۶۹، کنترل‌های همسالان ۰/۸۱، ۰/۷۸، ۰/۷۴، کنترل‌های مدرسه ۰/۶۴، ۰/۵۱، ۰/۷۹ و کنترل‌های همسایگی ۰/۷۲، ۰/۶۴، ۰/۶۲، ۳- رفتارهای انحرافی از دیگر خرده‌مقیاس‌های مقیاس جیسر است که تخلف‌های رفتاری را اندازه‌گیری می‌کند. آلفای کرونباخ به دست آمده در این بررسی ۰/۸۶ و در نمونه آمریکایی و چینی به ترتیب ۰/۸۴ و ۰/۸۲ گزارش شده‌است. تحلیل داده‌ها با استفاده از شاخص‌های آماری میانگین، انحراف استاندارد،

ضریب همبستگی پیرسون، تحلیل رگرسیون چندگانه به روش گام به گام و بهره گیری از نرم افزار آماری SPSS-24 انجام شد.

یافته ها

میانگین (انحراف معیار) سن شرکت کنندگان $16(1/2)$ سال بود. تعداد کل پرسشنامه قابل تجزیه و تحلیل در این پژوهش، ۱۸۴۷ نفر بود. ۹۴۶ نفر از این تعداد را دانش آموزان دبیرستانی دختر و ۹۰۱ نفر را دانش آموزان پسر تشکیل می دادند. در جدول شماره ۱ آمار توصیفی شامل میانگین (انحراف معیار) و ضریب همبستگی متغیرهای تحقیق گزارش شده است.

جدول شماره ۱- همبستگی پیرسون جهت بررسی رابطه بین الگوها و کنترل های محافظت کننده با رفتار انحرافی

متغیر	میانگین (انحراف معیار)	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
۱- رفتار انحرافی	۱۳/۳ (۶/۱)	۱						
۲- الگوهای محافظت کننده خانوادگی	۱۸/۲ (۴/۵)	۰/۰۱	۱					
۳- الگوهای محافظت کننده همسالان	۱۹/۶ (۴/۷)	۰/۰۶**	۰/۳۴**	۱				
۴- کنترل های محافظت کننده خانوادگی	۲۱/۱ (۴)	-۰/۳۳**	۰/۳۳**	۰/۰۹**	۱			
۵- کنترل های محافظت کننده همسالان	۲۱ (۴)	-۰/۲۳**	۰/۰۹**	۰/۱۶**	۰/۲۲**	۱		
۶- کنترل های محافظت کننده مدرسه	۱۶/۸ (۳/۶)	-۰/۱۵**	۰/۱۵**	۰/۲۰**	-۰/۱۹**	-۰/۲۸**	۱	
۷- کنترل های محافظت کننده همسایه	۱۵/۸ (۳/۴)	-۰/۲۱**	۰/۱۴**	۰/۱۸**	-۰/۳۰**	-۰/۲۸**	۰/۳۸**	۱

$P < 0/01$

بر اساس جدول شماره ۱ متغیرهای پیش بین الگوهای محافظت کننده همسالان ($P < 0/01$)، کنترل های محافظت کننده خانوادگی ($P < 0/01$)، کنترل های محافظت کننده همسالان ($P < 0/01$)، کنترل های محافظت کننده مدرسه ($P < 0/01$) و کنترل های محافظت کننده همسایه ($P < 0/01$) به ترتیب با متغیر وابسته رفتار انحرافی رابطه منفی و معنی دار داشته اند به عبارت دیگر با افزایش کنترل ها و الگوهای محافظت کننده در سطح همسالان، خانواده، مدرسه و همسایه ها، رفتارهای انحرافی کاهش پیدا می کند. اما بین متغیر الگوی محافظت کننده خانواده و رفتارهای انحرافی همبستگی معناداری مشاهده نشد.

به منظور پیش بینی رفتار انحرافی نوجوانان بر اساس الگوها و کنترل های محافظت کننده از تحلیل رگرسیون چندگانه به روش گام به گام استفاده شده است. در این رابطه برای بررسی هم خطی و استقلال متغیرها از آزمون دوربین-واتسون استفاده شد. این شاخص برابر ۱/۹۵ است که نشان می دهد پیش فرض استقلال باقی مانده ها رعایت شده است.

جدول ۲- بررسی اثر پیش بینی کنندگی الگوها و کنترل های محافظت کننده روی شاخص تعدیل شده رفتار انحرافی

متغیرهای پیش بین	B	S.E	Beta	t	P	R ²	F	P
مقدار ثابت	۳۶/۹	۱/۱۶	-	۳۱/۸	۰/۰۰۱			
الگوهای محافظت کننده خانوادگی	-۰/۴	۰/۰۴	-۰/۲۹	-۱۱/۲	۰/۰۰۱			
الگوهای محافظت کننده همسالان	-۰/۳۷	۰/۰۳۹	-۰/۲۲	-۹/۶	۰/۰۰۱			
کنترل های محافظت کننده خانوادگی	-۰/۱۸	۰/۰۳۳	۰/۱۲	-۵/۵	۰/۰۰۱	۰/۲۲	۸۰/۱۶	۰/۰۰۱
کنترل های محافظت کننده همسالان	-۰/۱۶	۰/۰۴۵	۰/۰۸	-۳/۴	۰/۰۰۱			
کنترل های محافظت کننده مدرسه	-۰/۱۴	۰/۰۳۴	-۰/۰۹	-۴/۲	۰/۰۰۱			
کنترل های محافظت کننده همسایه	-۰/۱۳	۰/۰۴۸	-۰/۰۶	-۲/۶	۰/۰۰۱			

نتایج مرحله آخر رگرسیون گام به گام جدول ۲ حاکی از آن بود که متغیرهای پیش‌بین روی هم ۲۲ درصد واریانس شاخص تعدیل شده رفتار انحرافی را تبیین می‌کند. یافته‌ها نشان داد که حداقل یکی از متغیرهای پیش‌بین اثر پیش‌بینی‌کنندگی معنی‌داری دارد ($P < 0.001$) و از بین متغیرهای پیش‌بین، الگوهای محافظت‌کننده همسالان ($P < 0.001$)، کنترل‌های محافظت‌کننده خانوادگی ($P < 0.001$)، کنترل‌های محافظت‌کننده همسالان ($P < 0.001$)، کنترل‌های محافظت‌کننده مدرسه ($P < 0.001$)، کنترل‌های محافظت‌کننده همسایه ($P < 0.001$) و الگوهای محافظت‌کننده خانوادگی ($P < 0.001$) به ترتیب با قدرت بیشتری کاهش رفتار انحرافی در نوجوانان را پیش‌بینی می‌کنند.

بحث

مطالعه نشان داد که از بین متغیرهای پیش‌بین، الگوهای محافظت‌کننده همسالان، کنترل‌های محافظت‌کننده خانوادگی، کنترل‌های محافظت‌کننده همسالان، کنترل‌های محافظت‌کننده مدرسه و کنترل‌های محافظت‌کننده همسایه به ترتیب اثر پیش‌بینی‌کنندگی منفی و معنی‌داری بر شاخص رفتار انحرافی دارند. همچنین بین افزایش الگوی محافظت‌کننده خانواده و کاهش رفتارهای انحرافی همبستگی معناداری مشاهده نشد. به عبارت دیگر، انجام رفتارهای بهنجار توسط همسالان بیشترین تأثیر را بر کاهش رفتارهای انحرافی در نوجوانان دارد و بعد از آن به ترتیب بازداري از انجام رفتارهای انحرافی توسط خانواده، همسالان، مدرسه و همسایه باعث کاهش رفتار انحرافی در نوجوانان می‌شود. Brauer و De Coster (۱۶) و Lee و همکاران (۷) مطرح کردند که ارتباط با همسالانی که رفتار انحرافی انجام می‌دهند قوی‌ترین پیش‌بینی‌کننده رفتار انحرافی در نوجوانان هستند. همسالان به عنوان الگویی نوجوانان را به انجام رفتارهای انحرافی تشویق می‌کنند. نگرش مثبت همسالان نسبت به انجام رفتارهای انحرافی، افراد را به سمت این رفتارها سوق می‌دهد (۷). طبق نظریه یادگیری اجتماعی، افراد برای انجام رفتارهای انحرافی تشویق می‌شوند، به طور مستقیم مثلاً از پولی که از راه دزدی کسب می‌کنند یا شان اجتماعی که به عنوان یک دزد خوب کسب می‌کنند. نوجوانانی که رفتار ضداجتماعی انجام می‌دهند بیشتر توسط همسالان منحرف پذیرفته و به انجام این رفتارها تشویق می‌شوند. همچنین نوجوانان از این طریق نظر و عقاید موافق با انجام رفتار انحرافی کسب می‌کنند، که شامل عذر و بهانه و توجیه در مورد رفتار انحرافی در پاره‌ای از موقعیت‌هاست (۱۸)، از طرف دیگر ارتباط با همسالانی که مخالف انجام رفتارهای ضداجتماعی هستند و دوستان خود را به انجام کارهای جامعه‌پسندانه تشویق می‌کنند به میزان زیادی باعث کاهش رفتارهای انحرافی در نوجوانان می‌شود (۱۹).

نتایج نشان داد که کنترل محافظت‌کننده خانوادگی باعث کاهش رفتار انحرافی در نوجوانان می‌شود که با نتایج پژوهش‌های Jessor و Turbin (۱) و Deutsch و همکاران (۱۳) در رابطه با نقش کنترل رفتار فرزندان توسط والدین بر کاهش رفتار ضداجتماعی همسو است. کودکانی که مورد بی‌توجهی قرار می‌گیرند یا تحت تعارض‌های خانوادگی بزرگ می‌شوند و نظارت و کنترل کافی بر رفتار آنها وجود ندارد، به احتمال بیشتری رفتارهای انحرافی انجام می‌دهند (۱۱). کنترل والدین بر رفتار فرزندان در دو سبک مقتدرانه و مستبدانه وجود دارد. در سبک مقتدرانه والدین علاوه بر نظارت بر رفتار فرزندان و وضع قوانین مشخص و ثابت، از آنها حمایت و مراقبت می‌کنند و به گرمی به آنها پاسخ می‌دهند، در حالی که کنترل مستبدانه به کنترل بر رفتار فرزندان بدون هیچ حمایتی گفته می‌شود. سبک فرزندپروری مقتدرانه که در آن والدین از حمایت و کنترل بالایی برخوردارند، رفتار انحرافی کمتر و سبک فرزندپروری مستبدانه (حمایت پایین، کنترل بالا) و غفلت‌کننده (حمایت پایین و کنترل پایین) رفتار انحرافی بیشتر در نوجوانان را پیش‌بینی می‌کنند. به خصوص ارتباط مناسب بین والدین و فرزندان به میزان زیادی رفتارهای انحرافی در نوجوانان را کاهش می‌دهد (۱۶) به این صورت که رابطه نزدیک با والدین باعث می‌شود، نوجوانان هنگام انجام رفتارهای انحرافی واکنش والدینشان و مورد تنبیه واقع شدن از جانب آنها را پیش‌بینی کنند و دست به آن کار نزنند (۱۳).

نظریه‌های مربوط به کنترل علاوه بر تأکید بر عواملی که نوجوانان را به سمت رفتارهای انحرافی سوق می‌دهد، عواملی را که مانع انجام این رفتارها می‌شود را نیز مشخص می‌کند (۲۰). رفتار انحرافی احتمالاً در بین افرادی که تحت کنترل مستقیم خانواده، دوستان، همسایگان و پلیس هستند یا در محیط‌هایی زندگی می‌کنند که منع بیشتری برای انجام این رفتارها وجود

دارد، کمتر است. در این موارد قوانین مشخص و ثابتی برای منع رفتار انحرافی وجود دارد و به صورت مستقیم یا غیرمستقیم و البته نه به صورت سختگیرانه بر رفتار افراد نظارت می‌شود. کنترل مستقیم به خصوص در والدین به میزان زیادی رفتار انحرافی در نوجوانان را کاهش می‌دهند (۷). بر اساس نتایج این پژوهش، رابطه منفی معناداری بین الگوهای محافظت‌کننده خانواده و رفتار انحرافی مشاهده نشد. در توجیه این یافته می‌توان گفت، شاید افزایش روابط با همسالان و نقش آن‌ها در زندگی نوجوانان منجر به کمرنگ شدن نقش خانواده بر رفتارهای انحرافی نوجوانان شود.

کنترل‌های محافظت‌کننده مدرسه از دیگر عواملی است که با کاهش رفتار انحرافی در نوجوانان مربوط است. این یافته مطابق با نتایج مطالعه Bao و همکاران (۲۱) در رابطه با نقش کنترل رفتار دانش‌آموزان توسط معلمان و برقراری رابطه مناسب با آن‌ها در کاهش رفتار انحرافی است. مدرسه یکی از مهم‌ترین موقعیت‌های اجتماعی است که نوجوانان بیشتر وقت خود را در آنجا و در ارتباط با معلمان و دوستان خود می‌گذرانند. بودن در مدرسه‌ای که انجام رفتارهای انحرافی در آن شایع است و یا دانش‌آموزان را به دلیل انجام این رفتارها تنبیه نمی‌کنند، باعث می‌شود که نوجوان تصور کند که اجازه انجام این رفتارها را دارد. رفتن به مدرسه و ارتباط نزدیک با معلم باعث می‌شود فرد در تلاش بیشتر برای برآوردن انتظارات و خواسته‌های معلمان باشد و بر اساس هنجارهای تعیین شده از جانب آنان عمل کند (۲۲). همچنین پژوهش حاضر نشان داد کنترل‌های محافظت‌کننده همسایگان باعث کاهش رفتارهای انحرافی در نوجوانان می‌شود. مطابق با این یافته، Fitzgerald (۸) نشان داد اثر کنترل والدین بر رفتار فرزندان بسته به نوع محل زندگی متفاوت است. در محله‌هایی که میزان ارتکاب جرم در آنها بیشتر است، اثر کنترل والدین بر رفتار فرزندان و رفت و آمد آن‌ها کاهش می‌یابد. در محله‌های فقیر و آشفته احتمال منع رفتار ضداجتماعی توسط همسایگان کمتر است همچنین خشونت و ارتکاب جرم در بین همسایگان با دادن نگرش مثبت و موافق باعث افزایش احتمال رفتارهای انحرافی در نوجوانان می‌شود (۲۳). در چنین محله‌هایی رفتار ضداجتماعی به صورت یک رفتار بهنجار در آمده که نوجوانان برای انجام آنها تشویق می‌شوند، به خصوص اثر همسالان منحرف در چنین محله‌هایی قویتر از سایر موقعیت‌هاست (۲۴).

محدودیت‌ها

از محدودیت‌های پژوهش حاضر، محدود بودن نمونه مورد بررسی به نوجوانان تهران بود که تعمیم آن را به کل نوجوانان ایرانی محدود می‌کرد، همچنین اندازه‌گیری متغیرها بر اساس گزارش‌های خود نوجوانان بوده که ممکن است با دقت به سوال‌های پرسشنامه پاسخ نداده باشند و اجرا در محیط مدرسه ممکن است موجب شود نوجوانان محافظه‌کارتر به سؤالات پاسخ دهند. از محدودیت‌های دیگر این پژوهش این بود که نوجوانانی را که ترک تحصیل کرده‌اند شامل نمی‌شود. ممکن است این نوجوانان میزان بالاتری از رفتار انحرافی را داشته باشند و یا تحت تأثیر عوامل متفاوتی درگیر رفتار انحرافی شوند. رفتارهای انحرافی در نوجوانان یک نگرانی بزرگ در حوزه سلامت است و از این جهت ضروری است که سیاستگذاران و درمانگران خانواده مداخلاتی را در جهت کاهش بروز رفتارهای انحرافی در نوجوانان به کار گیرند. خانواده، مدرسه، همسالان و همسایگان مهم‌ترین افراد و موقعیت‌های اجتماعی‌ای هستند که نوجوانان با آنها در ارتباطند و از این جهت در برنامه‌های پیشگیرانه و مداخلاتی در حوزه رفتارهای انحرافی باید این موقعیت‌ها و تأثیر آنها لحاظ گردند. پژوهش‌های بعدی می‌توانند در سطح وسیع‌تر اثر تعدیل‌کنندگی و واسطه‌ای متغیرهای پژوهش حاضر را بر رفتارهای انحرافی مورد بررسی قرار دهند.

نتیجه‌گیری

هر چه الگوهای محافظت‌کننده همسالان، کنترل‌های محافظت‌کننده خانوادگی، کنترل‌های محافظت‌کننده همسالان، کنترل‌های محافظت‌کننده مدرسه و کنترل‌های محافظت‌کننده همسایه قوی‌تر باشد، وقوع رفتار انحرافی کمتر می‌شود. بین الگوی محافظت‌کننده خانواده و رفتارهای انحرافی همبستگی معناداری مشاهده نشد.

تشکر و قدردانی

از کلیه مسئولان آموزش و پرورش و معلمان و همه دانش‌آموزان دختر و پسر مناطق ۲۰ گانه شهر تهران است که در سال تحصیلی ۹۴-۱۳۹۳ در مقطع دبیرستان (متوسطه) مشغول به تحصیل بودند و ما را در انجام این پژوهش یاری کردند، کمال

تشکر را داریم. این مقاله منتج از انجام یک کار پژوهشی گروهی و در جلسه ۹۵/۲/۸ کمیسیون تخصصی علوم انسانی دانشگاه شهید بهشتی دارای کد اخلاق ۶۰۰/۱۴۸۹ است.

تعارض در منافع

نویسندگان اظهار می دارند هیچ گونه تعارض منافی در مورد این مقاله وجود ندارد.

REFERENCES

1. Jessor R, Turbin MS. Parsing protection and risk for problem behavior versus pro-social behavior among US and Chinese adolescents. *Journal of youth and adolescence*. 2014;43(7):1037-51.
2. Bernat DH, Oakes JM, Pettingell SL, Resnick M. Risk and direct protective factors for youth violence: results from the National Longitudinal Study of Adolescent Health. *American journal of preventive medicine*. 2012;43(2):S57-66.
3. Murray J, Farrington DP. Risk factors for conduct disorder and delinquency: key findings from longitudinal studies. *The Canadian Journal of Psychiatry*. 2010;55(10):633-42.
4. Wheeler LA, Zeiders KH, Updegraff KA, Umaña-Taylor AJ, Rodríguez de Jesús SA, Perez-Brena NJ. Mexican-origin youth's risk behavior from adolescence to young adulthood: The role of familism values. *Developmental psychology*. 2017;53(1):126-37.
5. Ryan JP, Hong JS, Herz D, Hernandez PM. Kinship foster care and the risk of juvenile delinquency. *Children and Youth Services Review*. 2010;32(12):1823-30.
6. Regoli RM, Hewitt JD, DeLisi M. *Delinquency in society: The essentials*. Jones & Bartlett Publishers; 2011 Apr 20. 25. Remschmidt H, Walter R. The long-term outcome of delinquent children: a 30-year follow-up study. *Journal of neural transmission*. 2010;117(5):663-77.
7. Lee CT, Padilla-Walker LM, Memmott-Elison MK. The role of parents and peers on adolescents' prosocial behavior and substance use. *Journal of Social and Personal Relationships*. 2017;34(7):1053-69.
8. Egli NM, Lucia S, Berchtold A. Integrated vs. differentiated school systems and their impact on delinquency. *European Journal of Criminology*. 2012;9(3):245-59.
9. Curcio AL, Mak AS, George AM. Predictors of delinquency among adolescents and young adults: A new psychosocial control perspective. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*. 2017;50(2):155-75.
10. Jessor R, Jessor SL. Problem behavior theory and adolescent development. In *The Origins and Development of Problem Behavior Theory* 2016. Springer, Cham: 57-72
11. Sanni KB, Udoh NA, Okedij AA, Modo FN, Ezech LN. Family types and juvenile delinquency issues among secondary school students in Akwa Ibom State, Nigeria: counseling implications. *Journal of Social Sciences*. 2010;23(1):21-8.
12. Pinquart M. Associations of parenting dimensions and styles with externalizing problems of children and adolescents: An updated meta-analysis. *Developmental psychology*. 2017 May;53(5):873-32.
13. Deutsch AR, Crockett LJ, Wolff JM, Russell ST. Parent and peer pathways to adolescent delinquency: Variations by ethnicity and neighborhood context. *Journal of youth and adolescence*. 2012;41(8):1078-94.
14. Nieuwenhuis J, Van Ham M, Yu R, Branje S, Meeus W, Hooimeijer P. Being poorer than the rest of the neighborhood: relative deprivation and problem behavior of youth. *Journal of youth and adolescence*. 2017;46(9):1891-904.
15. Lösel F, Farrington DP. Direct protective and buffering protective factors in the development of youth violence. *American journal of preventive medicine*. 2012;43(2):S8-23.
16. Brauer JR, De Coster S. Social relationships and delinquency: Revisiting parent and peer influence during adolescence. *Youth & Society*. 2015;47(3):374-94.

17. Criss MM, Houlterberg BJ, Cui L, Bosler CD, Morris AS, Silk JS. Direct and indirect links between peer factors and adolescent adjustment difficulties. *Journal of applied developmental psychology*. 2016;43:83-90.
18. Miller B, Morris RG. Virtual peer effects in social learning theory. *Crime & Delinquency*. 2016;62(12):1543-69.
19. Lee CT, Padilla-Walker LM, Memmott-Elison MK. The role of parents and peers on adolescents' prosocial behavior and substance use. *Journal of Social and Personal Relationships*. 2017;34(7):1053-69.
20. DeLisi M, Tostlebe J, Burgason K, Heirigs M, Vaughn M. Self-control versus psychopathy: A head-to-head test of general theories of antisociality. *Youth Violence and Juvenile Justice*. 2018;16(1):53-76.
21. Bao Z, Li D, Zhang W, Wang Y. School climate and delinquency among Chinese adolescents: Analyses of effortful control as a moderator and deviant peer affiliation as a mediator. *Journal of abnormal child psychology*. 2015;43(1):81-93.
22. Sander JB, Patall EA, Amoscato LA, Fisher AL, Funk C. A meta-analysis of the effect of juvenile delinquency interventions on academic outcomes. *Children and Youth Services Review*. 2012;34(9):1695-708.
23. Mennis J, Harris PW, Obradovic Z, Izenman AJ, Grunwald HE, Lockwood B. The effect of neighborhood characteristics and spatial spillover on urban juvenile delinquency and recidivism. *The Professional Geographer*. 2011;63(2):174-92.
24. Byrnes HF, Miller BA, Chen MJ, Grube JW. The roles of mothers' neighborhood perceptions and specific monitoring strategies in youths' problem behavior. *Journal of Youth and Adolescence*. 2011;40(3):347-60.